
Sabadell abans de 1700: conflictivitat i ordre social

Ismael Almazán Fernández / Institut Obert de Catalunya / ialmazan@xtec.cat

L'anàlisi dels rics documents judicials conservats a Catalunya permet copsar, de primera mà, la natura i abast de certs àmbits d'actuació i conductes socials en la quotidianitat de totes les classes socials, fins i tot les més populars. En aquest cas, una mirada als processos penals de l'arxiu de Sabadell entre 1600 i 1705 ens fa veure que s'ha anat produint al llarg del segle XVII una transformació pregonada en la conflictivitat social, tant de fons com de forma. Aquests canvis els podem posar en relació amb les modificacions de les estructures socials i les prioritats de les elits polítiques, que anem coneixent millor cada dia per altres fonts. És la Catalunya que farà néixer l'austriacisme i s'endinsarà en el conflicte europeu de la successió a la monarquia espanyola.

Paraules clau

Catalunya, societat, austriacisme, delinqüència, violència

En els darrers anys s'ha produït una autèntica explosió historiogràfica al voltant del paper de Catalunya en la Guerra de Successió espanyola i, de retruc, sobre la realitat social i econòmica de Catalunya cap al 1700. No és possible entendre l'evolució política d'aquells anys sense comprendre la dels seus components socials. Certament, per explicar-la, l'important progrés econòmic –ni constant, però, ni generalitzat a tot el territori– hi juga un paper rellevant, però també hem de tenir presents altres dinàmiques complexes, les xarxes de relació establertes al territori, la pacificació de les relacions quotidianes individuals i col·lectives, etc.

El trauma que va representar el conflicte de 1640, tan ben descrit per al cas de Sabadell per Josep Abad,¹ quan el trencament amb la monarquia hispànica i l'aliança francesa no feren sinó agreujar la situació de dependència i els mals de la guerra que varen devastar el territori durant prop de vint anys, creant, de fet, una situació de pràctica guerra civil, el trauma, dèiem, representà l'inici d'una nova etapa on, amb diferents crisis i alternatives, els grups dirigents de la societat catalana van adaptar-se a una nova realitat política, resultat també dels canvis socioeconòmics als quals hem fet referència. Això queda ben palès al municipi de Sabadell, on hi ha un autèntic canvi generacional i familiar de la classe política després de 1652.²

Aquests canvis van comportar la promoció de certs grups socials –comerciants, inversors, *gaudints*– que van enllaçar amb les nissagues de la petita noblesa distribuïdes per tot el territori i les tradicionals oligarquies de ciutadans honorats, els quals arrelaren als cada cop més importants i decisius nuclis urbans. Nuclis que van conèixer no solament un increment quantitatiu, sinó també una creixent complexitat que coneixem sobretot en al cas de Barcelona després del profund despullament dels registres notariais fet per Albert García Espuche.³ El més rellevant és que la configuració d'aquests nous nuclis de poder no es va limitar

a una renovació de les oligarquies locals, sinó que va establir una xarxa de relacions, mitjançant els seus negocis, que abraçava bona part del territori català i que convertia aquests grups dirigents en representants d'una forma d'entendre i menar el país. Sabadell també va encetar una dinàmica de canvi profund, després de travessar situacions crítiques durant els inicis i els decennis centrals del segle XVII. Si les dificultats de la indústria tèxtil de 1612 o 1651 es van contraposar a moments més positius durant els anys 30, o un cop superada la Guerra dels Segadors, més endavant el panorama es va enriquir amb noves activitats, com el desenvolupament vitícola, la indústria del cànem o la fabricació de terrisses.

Els conceptes de “*neoforalisme*”, com a política interna de la monarquia hispànica durant la segona meitat del segle XVII, i d'intervencionisme, pel que fa als grups dirigents catalans, són ara sovint discutits. I no és gens clar que –des de Catalunya– hi hagués un projecte clar de direcció dels afers espanyols. El que sí que es pot sospitar és que hi havia, d'entrada, i durant aquesta època que esmentem, una sintonia entre el desvetllament econòmic i polític de Catalunya (més fort i primerenc) i el que s'anava consolidant a bona part de la perifèria peninsular. Espanya i Amèrica constitueixen una aposta evident, perquè –potser d'amagat de les realitats oficials més conegudes pels historiadors– s'estan produint canvis profunds –i en bona part coincidents–, que apunten en la mateixa direcció que segueixen els grups més dinàmics del Principat. Hi ha una cohesió social més elevada i una nova estructuració de les xarxes polítiques i productives, que a Catalunya es concreten, entre altres fets, en una pràctica desaparició de les lluites de bàndols entre la noblesa rural –els *nyerros i cadells*, que havien marcat la pauta durant els primers decennis– i la minva dels mecanismes informals de domini de la pagesia, que també havien comportat protecció a les quadrilles de bandolers.

Això no exclou moments de tensió, i fins i tot situacions revolucionàries com la revolta dels barretines –fet de primer ordre que posa en relleu les diferències de context i conjuntura respecte a 1640–, ni tan sols una desaparició de les tradicions violentes al camp català, que tindran la seva millor expressió en les llesves constants de miquelets al servei de les con-

1 Josep ABAD I SENTÍS, “Les municipalitats catalanes davant la guerra Patriòtica o dels Segadors. El cas de Sabadell”, *Manuscrits*, 20 (2002), p. 231-234.

2 Núria DOMÈNECH i M. Mercè RÍOS, *El municipi de Sabadell a l'Edat Moderna*, Terrassa: Egara, 1988.

3 Entre moltes altres obres, *Barcelona 1700*, Barcelona: Empúries, 2011.

Figura 1. Antic Casal de l'Estudi, al carrer de Gràcia. Aquest edifici acollí, al llarg del segle XVII, una escola de primeres lletres i una sala per a juntes de gremis al pis de dalt, i una presó, un espai per a cos de guàrdia i una sala de reunions del Consell de la Vila als baixos (Genís Ribé / MHS, 2014).

teses entre les monarquies espanyola i francesa. Per temible que fos el comportament d'aquests miquelets, sempre a cavall entre l'eficàcia bèl·lica i el bandolerisme, el cert és que aquesta força s'havia subordinat a les realitats polítiques de llarg abast i a una institucionalització de la violència residual, un panorama molt diferent a la violència difusa i la criminalitat quotidiana que moltes fonts documenten a la Catalunya dels decennis anteriors.

Si cada cop som més al cas d'aquestes evolucions demogràfiques, econòmiques, institucionals i polítiques del país entre 1650 i 1700, el cert és que desconeixem encara molts aspectes crucials de la vida local, i es fa difícil esbrinar fins a quin punt aquestes

transformacions abraçaren els aspectes més quotidians i de convivència. En aquest sentit, ja fa temps vaig reivindicar la documentació penal com a font important per acostar-nos a la mentalitat i el dia a dia de les poblacions. Particularment a Catalunya, on la magnífica conservació dels fons judicials locals a la xarxa d'arxius municipals i comarcals ens permet aprofitar una riquesa que s'estén per tot el territori i abraça una bona part dels sectors socials menys coneguts mitjançant altres fonts.

L'exercici de la justícia civil i penal a Sabadell estava encomanat al procurador reial (anomenat batlle a tantes altres viles). Aquests procuradors o batlles, en principi un representant senyorial, havien tingut un

complex procés de gestació durant el segle XIV i varen ser definitivament nomenats a Sabadell entre els veïns més destacats pel virrei mitjançant, des del 1585, la presentació d'una terna extreta per insaculació. Es tracta d'una justícia molt directa, amb tribunals reduïts a la mínima expressió, gairebé sempre sense figures intermediàries com ara advocats o procuradors, regida per oficials que serveixen la monarquia però que pertanyen al mateix entorn social dels seus administrats, que ocupen els càrrecs de forma temporal i no conformen cap casta burocràtica separada de la societat que regeixen, que parlen el mateix llenguatge i que, per tot això, desenvolupen nombroses complicitats dins la seva jurisdicció. Ja vam demostrar que això no sempre és garantia d'un millor exercici de les seves funcions, ni d'una aplicació més equànime de la legalitat, però, certament, era garantia d'una justícia menys opressiva per a bona part dels sectors locals benestants o simplement arrelats, com també d'una profunda identitat cultural entre els membres de la cúria i les persones que havien de jutjar, la qual cosa ens garanteix una transcripció més propera de les seves inquietuds i els seus anhels (figura 1).

Una categoria documental idònia per a aquest objectiu són els nombrosos processos conservats a Catalunya. Aquests documents, que recullen les denúncies tant públiques com privades, els testimonis i les actuacions de la cort –més rarament les sentències o ‘remissions’ dels delictes– proporcionen un cabdal d'informació molt superior als registres oficials amb què normalment s'han de conformar els historiadors de bona part dels territoris europeus. Malauradament, la pèrdua documental pel que fa als processos penals durant aquesta segona meitat del segle XVII a Sabadell fa que la seva explotació sigui molt més difícil si volem descriure els canvis socials experimentats per Catalunya durant aquesta època, però el rastre que encara hem pogut trobar permet, si no cap conclusió definitiva, sí algunes consideracions que corroboren el panorama descrit més amunt i que serveixen com a referents que haurem de confirmar més endavant amb altres fonts.

En aquest cas, la nostra aproximació serà –i no és cap contradicció amb el que deia abans– quantitativa, però no per la seva migradesa deixarem de trobar un significat que podem abonar tant amb l'anàlisi més

qualitativa, que permet el mateix contingut dels processos, com en els casos paral·lels a les jurisdiccions més properes al terme de Sabadell. Volem saber si l'evolució dels delictes contra les persones, la propietat o les ordenances permet comprovar també que la societat catalana dels anys previs a la Guerra de Successió es trobava en evolució i si aquesta anava en el mateix sentit de pacificació i institucionalització que s'ha pogut descriure per a altres societats de l'Europa Occidental i que apunten els treballs més recents dels historiadors catalans del període.

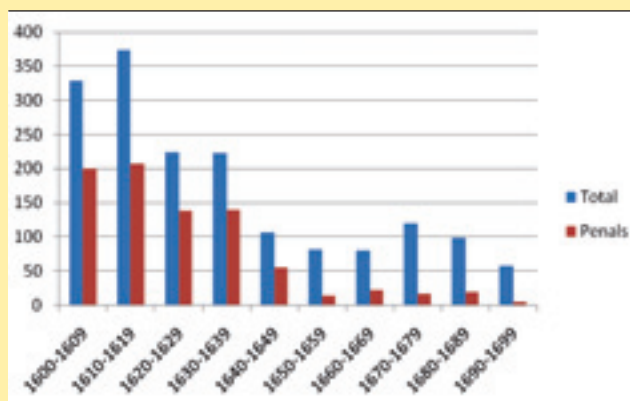
Hem classificat els delictes en violents (tot el que té a veure amb la violència física o verbal, entenent aquesta com a execució d'injúries o amenaces, siguin de paraula, escrites o realitzades amb gestos portant pedrenyals, dagues, bastons o qualsevol mena d'arma), contra la propietat (danys, robatoris, frau, etc.) i contra les ordenances (particularment portar armes prohibides, però que inclouen també la resistència a la autoritat, resistència que podia tenir a l'època múltiples formes, des de la fugida per no voler sotmetre's a les ordres de la justícia, fins a les amenaces i cops als representants d'aquesta, el menyspreu als oficials o regidors municipals, etc.). Ja podem veure que dites classificacions i les interpretacions que se'n facin han d'anar acompanyades, doncs, de molts matisos, però hem volgut simplificar al màxim les categories per no fer perdre al lector la perspectiva del que més ens interessa ara, que són els ritmes seculars de certs comportaments socials.

El nombre de processos que s'han conservat a l'Arxiu Històric de Sabadell és força irregular, supera els tres-cents per als primers decennis del segle i n'hi ha més del mig centenar a les acaballes. No coneixem en detall les circumstàncies materials d'aquest fet, però el que resulta per a nosaltres més significatiu és la davallada gairebé constant del nombre dels processos penals respecte dels civils. Es mouen gairebé sempre per sobre del 50% durant la primera meitat del segle i cauen per sota del 25% durant la segona meitat, fins a arribar a un ínfim 8,62% durant els anys 90 del segle XVII.

Pel que fa a l'abundor de processos als inicis de la centúria, si que en tenim una explicació i podem veure que el màxim nombre de presentació de denúncies per delictes penals correspon als períodes tant de mà-

xima tensió delictiva al camp català –que han descrit tots els historiadors que s’han ocupat del tema, des de Pierre Vilar fins a Jaume Codina–, com a l’actuació de les *Unions Generals contra lladres i bandolers*, que finalment es van especialitzar en la persecució del petit delictes (particularment contra la propietat), que tant amoinava els veïns que proporcionaven els efectius per sostenir aquestes unions convocades pel virrei.

Processos conservats procedents de la jurisdicció de sabadell i proporció de casos penals

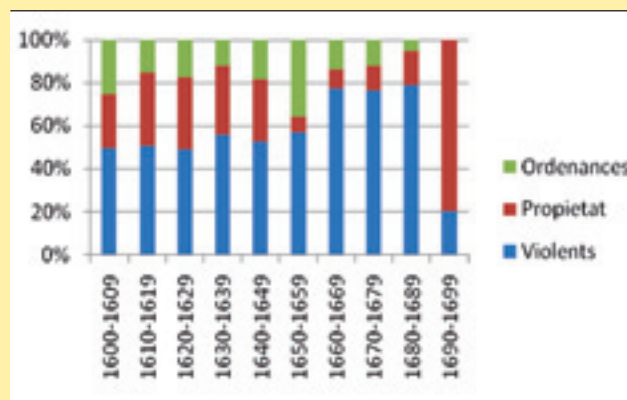
Taula 1. Elaboració pròpia.

Aquesta mateixa proporció decreixent al llarg del segle no la podem trobar, en canvi, quan separem les denúncies per delictes violents de tota la resta (contra la propietat i contra les disposicions d’ordre públic), ja que aquells representen al voltant de la meitat dels delictes comesos durant els primers cinquanta anys, mentre que entre 1660 i 1689 es mouen per sobre del 75%. Només durant l’últim decenni pràcticament desapareixen, ja que només trobem un sol delictes en els 10 anys transcorreguts, la qual cosa es deu clarament a la manca de fonts documentals (només 5 processos penals conservats durant aquests anys), més que no pas a una sobtada pacificació de la societat (taula 1).

Tornant a l’evolució general, això representa que ens trobem davant una societat menys violenta? De cap manera podem treure aital conclusió, si ens fixem només en aquestes dades, que representarien, sobretot, la pràctica desaparició de la petita delinqüència econòmica en les denúncies presentades. Els delictes contra la propietat segueixen una proporció inversa al que s’ha descrit al con-

junt europeu, ja que en trobem més (al voltant d’un terç a la primera meitat i un nombre més escadusser a la segona, tret de l’irrellevant nombre de casos conservats entre 1690 i 1699). Per conèixer l’evolució real de la conflictitat haurem de recórrer a les dades complementàries.

Diferents tipus de delictes perseguits durant el segle XVII

Taula 2. Elaboració pròpia.

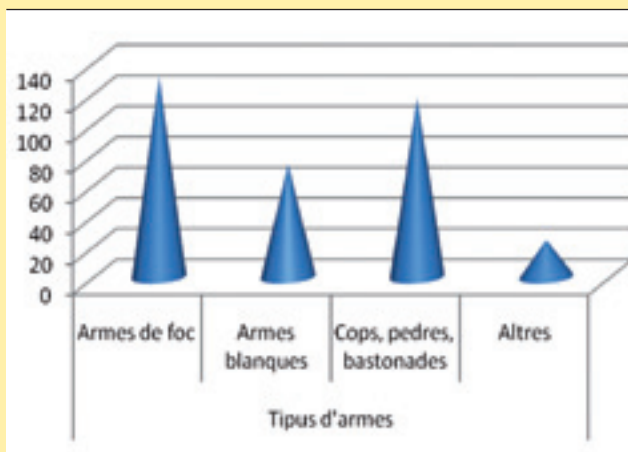
Els delictes violents apareixen, particularment, pel que fa a la violència física contra les persones. Aquests delictes abracen sempre més de les tres quartes parts dels casos al llarg de tot el segle, tret, un cop més, del molt poc representatiu darrer decenni. Això no vol dir que els casos de violència verbal o escrita, les injúries i les amenaces no siguin, de fet, molt freqüents, com demostra la pluralitat de circumstàncies en què poden aparèixer, sinó que es consideraven, segurament, menys dignes de persecució judicial (taula 2).

Significativa resulta, en canvi, la gravetat d’aquests delictes de violència física que esmentem. Més que començar per les conseqüències dels fets, m’interessa particularment veure quines van ser les armes implicades en aquests incidents, ja que donen idea de fins a quin punt aquesta gravetat era més o menys premeditada o, potser millor dit, fins a quin punt la societat es trobava prèviament preparada per fer servir o protegir-se d’aquesta violència.

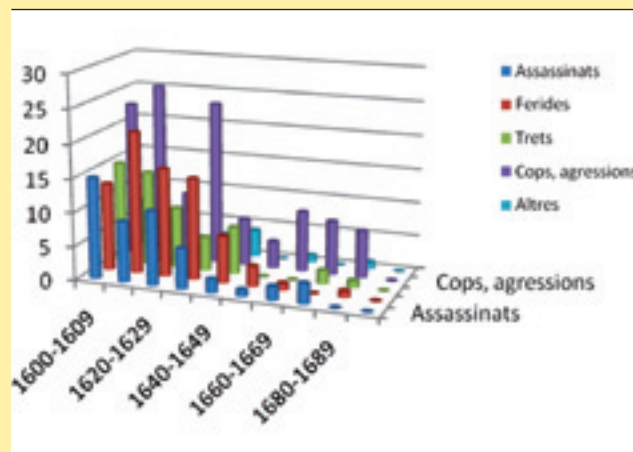
Es comprova així que l’ús d’armes de foc era molt ampli i que es van fer servir en prop de la meitat dels casos durant el primer terç del segle. També es corrobora la idea que això inicia una suau davallada cap al final de la centúria, però molt irregular en aquesta font, i que en

Figura 2. Enquesta incoada, el 28 de març de 1635, contra Jaume Montells, treballador francès de Saint Crespin, de 25 anys d'edat, acusat de matar Joan Farganell d'un tret a boca de canó, de la mort d'un gitano i de cometre diversos robatoris. Confessà després de ser torturat al pallol de la vila i s'ofereí a ser condemnat a 10 anys de galeres si li conservaven la vida i els membres (AHS, AMH 2437/18).

Taula 3. Elaboració pròpia.

Taula 4. Elaboració pròpia.

78

cap cas representa menys d'una quarta part dels casos, sempre per sobre de la violència física on s'havien fet servir armes blanques o, fins i tot, la –probablement– més quotidiana i menys premeditada, en què s'ha fet recurs a les mans, les pedres o els bastons (figura 2).

Delictes de violència física segons el tipus d'armes utilitzades

Durant tot el segle XVII Catalunya va ser, doncs, una societat armada i violenta. Sabem que el grau de violència resultava alt fins i tot pels paràmetres de l'època a principis de segle, però també resulta evident que aquesta violència va evolucionar i que, superat el greu conflicte de la Guerra dels Segadors, la tipologia dels delictes més greus⁴ decreix clarament en nombre, una conseqüència lògica del petit nombre de causes penals que han arribat fins a nosaltres, però que cobra significat perquè fins i tot aquí podem observar un decantament cap a les formes menys agressives de violència, amb més presència dels cops i les agressions que no pas dels assassinats, dels quals tenim tants casos documentats –a tota la comarca– durant l'inici de la centúria (taula 3).

Tipologies de delictes violents a l'arxiu de Sabadell durant el segle XVII

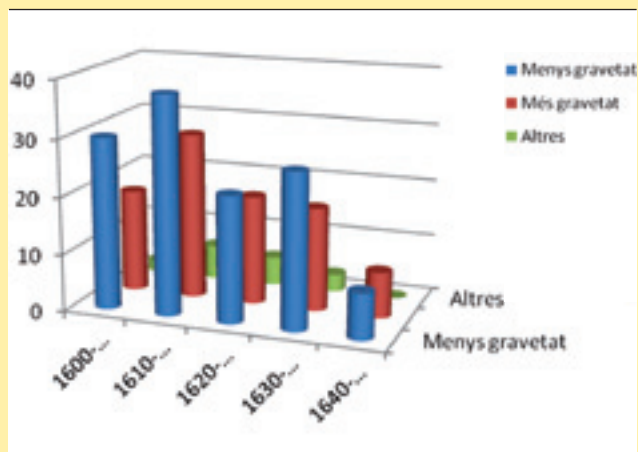
Això es corrobora durant els primers anys del segle XVIII, si fem anar més enllà la recerca, entre 1700 i 1705, abans de l'esclat de la guerra, quan també trobem molt pocs processos penals per delictes violents

–només set–, dels quals, un fa referència a un cas d'assassinat i un altre a un cas de trets al carrer, mentre que n'hi ha quatre per diferents agressions d'altra mena.

Malauradament, com dèiem, els delictes contra la propietat no ens permeten confirmar aquesta pauta d'una disminució de la conflictivitat més agreujada, fent bona la tesi clàssica de molts historiadors occidentals, segons la qual la criminalitat violenta va ser substituïda per una criminalitat de caire més econòmic, ja que l'escàs nombre de causes conservades a partir del 1640 no proporciona cap base segura per corroborar la tesi que la Guerra dels Segadors va significar la fi del bandolerisme català més clàssic, el dels temps de Perot Rocaguinarda i Joan Sala, en benefici d'altres formes de furts, frauds i robatoris. El que sí que mesurem és que, entre 1600 i 1639, el que podem considerar delictes contra la propietat més importants –els assalts, els robatoris amb botí més valuós o el que es qualifica obertament com a bandolerisme– tenen en la documentació pràcticament la mateixa presència que la petita delinqüència de robatoris ínfims, furts, danys o frauds de quantitats menors, la qual cosa representa un impacte molt gran, atès que la mediocritat de l'ambient econòmic devia inclinar la balança molt més cap als segons que cap als primers (taula 4).

Delictes contra la propietat a l'arxiu de Sabadell entre 1600-1649

Els delictes contra les ordenances també ens poden donar una certa idea de quin era el clima social imperant. Si durant els tres primers decennis del segle tenim re-

Taula 5. Elaboració pròpia.

petides denúncies per portar armes a la vila, aquestes desapareixen totalment a partir de 1630 (només en trobem una més l'any 1660). Ja hem vist que això no vol dir que els catalans haguessin quedat desarmats (no ho seran fins a les mesures expeditives de Felip V), sinó que aquest delictes ja no es criminalitzava com abans. Als inicis del segle XVII, tot i que els vallesans no anaven carregats tot el dia amb armes de foc, espases o ballestes –sovint, en canvi, sí que anaven amb un bastó ferrat o una daga–, és freqüent veure'ls armats amb un o dos pedrenyals amb o sense motiu concret, com si fossin bandolers. A finals de segle, aquesta exhibició d'armes de foc ja no sembla provocar la mateixa alarma social. Per quina raó? Molt probablement, perquè els delictes amb armes ja no revesteixen la mateixa gravetat i s'han convertit en un assumpte privat (taula 5). No veiem sovint, per exemple, que els robatoris es produeixin a punta de pistola (o de 'xispa' com s'anomenaven també les armes llargues), sinó més aviat com a furt (Procés del 19.9.1696, AMH 2465/21) o entrant d'amagat a casa de les víctimes (Procés del 5.10.1684, AMH 2461/7; 15.10.1691, AMH 2464/13). Veiem molts processos per agressions amb cops de puny, bufetades (Procés del 17.12.1680, AMH 2455/27), forques (Procés del 22.7.1684, AMH 2456/23) rastells (Procés del 25.5.1686, AMH 2462/13), cardes (Procés del 17.6.1686, AMH 2462/14), pedres (Procés del 2.4.1675, AMH 2453/8) o bastons (Procés del

4 Hem fet ommissió en el recompte dels intents frustrats de qualsevol tipus de delictes, per la dificultat que implica mesurar la veracitat o la gravetat de l'agressió.

22.2.1683, AMH 2456/14), però molt pocs amb armes de foc (Procés del 20.7.1689, AMH 2463/22), dels quals no deixa d'haver-hi exemples (Procés del 1675, AMH 2453/23), fins i tot quan les armes només hi són presents, sense arribar a ser utilitzades (Procés del 14.7.1689, AMH 2463/21) i els aguaitis i les baralles amb armes de foc es continuaven produint a la vila a l'inici del XVIII (Procés del 31.1.1703, AMH 2197/18).

Malgrat la difusió de noves armes, més fàcils d'amagar i més propícies a la violència sobtada, com ara les pistoles, podem suposar legítimament que la situació era molt diferent dècenns abans, quan aquests fets amb armes de foc formaven part, no només del paisatge habitual, sinó d'un conjunt d'interrelacions que separaven famílies i sectors socials. Quan l'any 1595, al raval de Manresa, Bernat Fajula, en companyia d'Antic Comadran i Jaume Favaró, disparà contra Joan Blanch, Pere Suís i un tal Sardanya, el fiscal no es va poder estar d'assenyalar "los grans abusos se feyen en la present vila de Sabadell de tirar en la nit tirs de arcabussos, pedrenyals..." (Procés del 29.6.1595, AMH 2476/6), impressió corroborada per la tensa situació de l'any 1621, per exemple, quan tenim documentats, i és només el que se'ns ha conservat, dos assassinats amb armes de foc, un intent amb resultat de ferides, dos atemptats sense conseqüències i cinc agressions amb ferides per arma blanca, a més d'altres amb tota mena d'estrís o amb les mans. Però, més que la quantitat, importen també les implicacions col·lectives que sovint revestien aquests fets. Ni tan sols les eines col·lectives aixecades –a manca de mitjans propis de l'estat– per a la persecució del delictes podien sostreure's.

La ja esmentada *Unió contra lladres i bandolers*, aquesta mena de 'sometent glorificat' com el va qualificar J. H. Elliott, que es va implantar a Sabadell el 1606 enmig d'un ambient exacerbant de lluites de bàndols (vint-i-vuit processos en set anys entrarien sens dubte dins aquesta categoria n'hi podrien pertànyer quatre més), el 1609 ja ens proporciona un bon exemple de fins on podien arribar aquestes tensions i lluites armades. El 21 de desembre de 1609 (AMH 2415/2) Pasqual, o Pascasi Moret, paraire, declarava que la nit anterior havia sentit com "cantaven y es burlaven de la unió, dient: Tu, coronel Amat, que principiaras la unió, tens prou xera y no tens manas, y tu Pasqual

Moret, jurat mitjà, que també y ayudaras a principar la unió, y la sentaner Duran, home molt faros; y també tu, Magí Traver. Y cantaven y sonaven ab una flauta y despres sen anaren per aquí navall y despres a mitja nit varan tornar y ballaran davant la porta de ma casa y sonant ab una flauta”. Un desafiament en tota regla contra persones benestants que controlaven l’ordre públic, fet en grup i al bell mig de la, llavors, petita vila. De tots els que hi estigueren implicats s’esmentava només Joan Galí, que, amb el seu germà Jeroni, constarà entre els més assidus concurrents en els conflictes que tingueren lloc tot seguit.

Els Galí apareixen enfrontats amb un dels líders més actius de la unió, Joan Barceló, un paraire de 50 anys. La primera menció dels seus conflictes és també del 1609, al setembre (AMH 2414/24), quan intentava detenir en nom de la unió Pere Llobet, pagès de Sant Vicenç de Jonqueres, i va haver de fer front als trets que li etzibava aquest. Quan l’hagueren detingut prop del cementiri, aparegué Jeroni Galí, armat amb una daga, ço que va permetre que l’encalçat es refugiés a l’església. Pocs mesos després, Barceló encanonava amb pedrenyal els Galí en el ball (indret en què les armes eren estrictament prohibides) i el procurador va haver de posar-los en treves (AMH 2416/13), cosa que no va estalviar que quinze dies més tard fossin els Galí els que amenacessin amb un arma Barceló. Aquest apel·là llavors a la unió, però la resposta dels sabadellencs fou passiva, perquè se’ns diu que “per molt que no crides visca la unió, may nengu hisque als crits que feya dit Barceló, ans be se burlaven de ell”, mostra fefaent del fet que la idea primera d’un esforç col·lectiu dels ciutadans en defensa de l’ordre públic havia estat completament desacreditada per la penetració de les lluites de bàndols en la seva política.

Aquesta interpretació es veurà encara ratificada per un altre procés en què apareix un encausat, l’any següent, quan Pere Serra l’acusa d’haver-lo encanonat amb un pedrenyal, tot fent con si disparés. La tensió de Barceló per aquestes lluites amb els Galí és evident en les descripcions que els diferents testimonis fan sense embuts davant el procurador, remarcant que “al qual Barceló he vist jo que per la present vila de Sabadel aportava padrinyal contínuament y que te temor de las ombres perquè sempre va de reguart”, “lo te per home desasosegat y inquiet perquè desanquieta

la vila”, “ha cercadas algunes quimeres y qüestions en la present vila de Sabadell, adal que no tinch jo tant assossegat com molts de altres de la preent vila”.

Però no eren només els Galí i Barceló, els que s’enfrontaven en aquest conflicte. Tres mesos més tard, el juny del 1610 (AMH 2416/4), la unió va tornar a sortir a l’encalç dels Galí, que s’havien passejat amb pedrenyal per la plaça i que havien fugit, com sempre, a les masies de Sant Julià d’Altura. Quan els homes de la unió tornaven a Sabadell, devers les onze de la nit, van ésser tirotejats i hi hagué dos ferits.

No va ésser aquesta l’única vegada en què hi hagué aldarulls al voltant de la unió. El 3 de desembre del mateix any (AMH 2416/28), hom denunciava davant el procurador que “alguns habitants en la present vila de Sabedell no duptaren dimars en la nit, entre las onze y dotze hores, poch mes o manco mes propassat, de anar armats de pedrenyals e o bochas de foch cridant grans crits de visca la unió y no moura al Rey tirant ab dits arcabussos pedrenyals o bocha de foch inquietant los de la present vila de Sabadell fen y anant contra cridas reals”. Però tornem a Barceló. El juliol del 1610 encara el veiem disparant, des de la finestra de casa seva, contra Felip Adua; el mateix que s’esdevé amb els Galí, els quals trobem novament involucrats en uns trets contra Bartomeu Borrell prop de l’església o amenaçant amb daga Gabriel Olivelles a la plaça mateix (AMH 2416/6).

Les bandositats d’aquest món petit i turbulent es desenvolupaven dins i fora la unió, i Sabadell no era en aquest sentit cap cas únic. Joan Reglà⁵ ja va assenyalar que el mal general de les unions van ser les bandositats en què s’involucraven. A nosaltres, aquí, el que ens interessa és veure, ja ho hem dit, com aquestes conductes violentes tenien capacitat de provocar un desordre social que anava molt més enllà de cada delictes concret. L’exercici de la violència podia involucrar un gran nombre de persones i provocar lluites generalitzades, sobretot entre les famílies benestants. Les emboscades, l’homicidi i les agressions premeditades eren patrimoni particularment dels nivells socials més elevats. La millor situació econòmica comportava també responsabilitats més grans i aquestes persones es movien dins un ventall de relacions que es manifestava en la formació de bàndols. En canvi, a les acaballes del segle, ja no trobem exemples de bregues ni d’atemptats que arros-

seguin faccions darrere seu. Tant als nivells més alts com als més baixos fa clarament la impressió –a manca de més exemples encara per confirmar-ho– que la violència s’ha convertit en un afer privat, que, sempre perseguida, això sí, ja no desferma el mateix grau d’alarma social. A principis del segle XVII la criminalitat –l’anomenat ‘bandolerisme’ i el que no ho era– està vinculada encara a un tipus d’exercici de la justícia basat en les relacions personals i en el monopoli polític que exerceix en moltes contrades una classe nobiliària estretament implicada en el control del territori i les lluites de bàndols. No vol dir que no hi hagués reaccions polítiques en contra d’aquesta situació en el si mateix de la societat catalana. Núria Sales va mostrar com tant els grups urbans com les mateixes corts denunciaven i feien propostes per superar la situació, i és ben conegut l’entusiasme del Consell de Cent de Barcelona amb la dura política repressiva del virrei Alburquerque, però el cert es que les mateixes fractures del grup dirigent, i l’anarquia judicial que representava l’àmplia extensió del senyoriu laic o eclesiàstic i les nombrosos jurisdiccions exemptes no afavorien gens aquestes mesures en un context en què els delinqüents trobaven massa fautores. La situació va canviar radicalment a mitjan segle, quan aquesta mateixa noblesa s’urbanitza en el seu estil de vida, estreny els lligams amb la burgesia mercantil i controla els recursos mitjançant l’economia i l’acció política i no tant amb els vincles personals, la qual cosa permet una pacificació del camp, una disminució de les lluites internes i un reequilibri del cos social i els mecanismes institucionals. És sobre aquest nou cúmul de relacions socials i interessos polítics que es va bastir aquest complex polític –gairebé un partit en sentit actual– que fou l’austriacisme.

I això va anar endavant malgrat el nou factor de desordre que comportaven les constants lluites amb França durant el regnat de Carles II. Ja coneixem prou la forta conflictivitat que provocava la presència dels soldats a bona part del territori, però també és significatiu que aquesta hagi deixat ben poca traça a les nostres fonts (recordem un cop més que tenim una base documental molt migrada). El 1669 hi ha una denúncia per maltractaments d’un oficial de soldats allotjats a la vila (AMH 2449/21) i el 1678 algun cas de resistència individual als allotjaments (AMH 2454/23) i el 1684 disputes sobre un animal requisat

(AMH 2461/1), afers sens dubte menors, que no entren en contradicció amb una societat més pacificada. La gran revolta dels barretines, a les acaballes de la dècada dels vuitanta, no deixa, d’altra banda, de ser un bon exemple del que estem exposant, ja que fou un moviment col·lectiu que va mostrar les esquerdes –de classe, d’interessos locals...– que patia la societat catalana del moment, però que, en cap cas, no comportava una violència difusa i generalitzada. Ben al contrari, la conducta dels pagesos, fins i tot amb els odiats membres de l’exèrcit, va ser més aviat pacífica i només la repressió desfermada contra ells –amb direcció reial i suport tàcit de molts dirigents catalans– va assolir graus elevats de violència i crueltat. La societat catalana d’aquesta època continuava essent una societat armada però moltes coses anaven canviant.

Poc abans dels esdeveniments que provocaren el desfermament a Catalunya de la Guerra de Successió i la desfeta de 1714, el país s’anava convertint en una societat regulada, sobretot, per les relacions capitalistes tant de propietat com d’estructuració social interna. Encara es poden trobar denúncies per delictes més propis d’èpoques anteriors, com ara algun cas de bandolerisme en camí ral (Procés 8.10.1679, AMH 2455/13) i fins i tot acusacions de bruixeria (Procés 5.5.1687, AMH 2463/3), però, com a tota l’Europa Occidental, la mentalitat i el clima social estan canviant i aquests fets ja no desfermen una cacera de dones i homes malignes, sinó un procés per calumnies. Els canvis, tant a la criminalitat, com als delictes que persegueix la justícia –la criminalització– són reveladors i una prova més del fet que la conflictivitat i l’exercici del poder s’han transformat i també en aquest aspecte la segona meitat del segle XVII constitueix un espai propi que mereix ser estudiat dins les claus del seu temps. ●

5 Joan REGLÀ, *El bandolerisme català del barroc*, Barcelona: Aymà, 1962.